

СИНТЕТИЧНІ ВИДИ МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема застосування синтетичних видів мистецтва у професійній діяльності вчителів-філологів; аналізується необхідність підготовки майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних видів мистецтва та визначається особливість даних мистецтв, яка сприяє формуванню загальної культури особистості та творчого мислення.

Ключові слова: синтетичні процеси в культурі, синтез мистецтв, синтетичні види мистецтва.

Постановка загальної проблеми. Проблема комплексного застосування різних видів мистецтва в процесі вивчення гуманітарних дисциплін посідає чільне місце в розвитку теоретичних і практичних засад педагогіки. Аналіз наукових робіт в галузі гуманітарної освіти за останні роки, пов'язаних із застосуванням різних видів мистецтва, свідчить про значне збільшення їх обсягу, про зростання рівня теоретичної обґрунтованості та удосконалення новітніх технологій інтегративних зв'язків на уроках літератури, обґрунтування різних типів інтегративних занять. Виявлення основних закономірностей, опрацьованих в галузях предметних методик, та особливостей сприймання різних мистецтв вказує на актуальність проблеми застосування синтетичних (видовищних) видів мистецтва у професійній діяльності майбутніх учителів-філологів.

Останні дослідження і публікації. Проведений нами аналіз наукової та методичної літератури показав, що до даної проблеми в тій чи іншій мірі зверталось багато вчених як в галузі мистецтвознавства (А. Я. Зись, С. С. Клитин, М. Моклиця, В. В. Яромчук) так і педагогіки та методики викладання філологічних та мистецьких дисциплін, зокрема Л. В. Волошинова, О. Н. Дем'янчук, С. О. Жила, М. П. Лещенко, Л. І. Лимаренко, В. М. Швирка, О. Л. Шевнюк, О. П. Щолокова, В. І. Шуляр.

Як правило, у дослідженнях синтетичні види мистецтва розглядаються у контексті ідеї взаємозв'язку різних мистецтв, яка ґрунтується на цілісності сприймання навколишнього світу та творів мистецтва. Так, В. В. Яромчук зазначає, що "взаємодія мистецтв породжує художні новоутворення, які спроможні цілісно сприймати всі види художньої діяльності на основі інтегративного руху художнього образу, коли музика, слово, жест, пластика, статика та динаміка зображення синтезуються" [14, с. 93]. Саме цим пояснюються розроблені загальні підходи до визначення природи і характеру взаємодії різних видів художньої творчості, що дозволяє визначити синтез мистецтв як важливий засіб формування загальної культури особистості та формування творчого мислення в тому числі.

Отже, є очевидним, що проблема застосування саме синтетичних видів мистецтва у професійній діяльності учителів-філологів є актуальною, але, як правило, у методичних дослідженнях головна увага приділяється театру та кінематографу і зовсім ігноруються такі синтетичні мистецтва як естрада, мюзикл, відеопоезія, мистецтво танцю, види спорту, які являють собою сполучення спорту та мистецтва (зокрема фігурне катання).

Мета даної статті – проаналізувати необхідність підготовки майбутніх учителів-філологів до застосування синтетичних видів мистецтва у професійній діяльності та розглянути синтетичні види мистецтва як засіб формування загальної культури особистості та творчого мислення.

Виклад результатів дослідження

Для художньої творчості другої половини ХІХ та усього ХХ століття було характерне прагнення до синтезу різних видів мистецтва. На початку ХХІ століття у зв'язку з бурхливим розвитком мульти-медіа технологій синтез мистецтв стає складною і поліфонічною реальністю. Така реальність поєднує мистецький потенціал усіх співучасників синтетичної масової події. Більше того, вона стає кодом культури, що впливає на реципієнта, який теж "режисує", створює свій власний світ "мульті" [14, с. 94]. Отже, синтетичні процеси в культурі у ХХІ столітті продовжуються, проте виходять на новий рівень, в якому все відчутніше проявляється поєднання художньої та позахудожньої реальності. В. В. Яромчук зазначає, що мульти-медіа світ – це вже скоріше не синтез мистецтв, а синкретизм, який треба відчутти і побачити на терені різних складових обставин бачення і розуміння образу світу як полікультурної та полі мистецької єдності [14, с. 95].

На нашу думку, вище зазначена тенденція є однією з причин комплексного підходу до використання культуротворчого впливу різних видів мистецтва у процесі вивчення літератури, мета якого – "формування в учнів цілісної художньої картини світу" [3, с. 7]. Під час вивчення мистецтва слова суміжні види

образотворчості (музика, живопис, графіка, скульптура, театр, кіно) впливають на різні сфери сприймання і створюють додаткові можливості для художнього розвитку особистості. Також, як справедливо зазначає

С. О. Жила, твори модерних і постмодерних художніх систем, які вводяться для текстуального вивчення до шкільних програм з літератури, неможливо зрозуміти без цілої низки новітніх понять і підходів, що мають "некласичний" характер (ексцентризм світовідношення, трансгресія стилю, поліперспективність образу, евокативність тексту). Відкриті форми авангардних творів літератури, які призводять до поліперспективності образу і множинності сприймання, часто легше досягти за допомогою суміжних мистецтв [3].

У зв'язку з тим, що мистецтво за своєю суттю – явище універсальне, а характер його сприйняття – індивідуальний, науковці також звертають увагу на особливості застосування видів мистецтва в естетичному вихованні майбутніх учителів різних спеціальностей [6; 10; 11; 12]. Так, наприклад, В. М. Швирка обґрунтовує особливості застосування видів мистецтва в естетичному вихованні філологів, що відрізняють його від такої ж роботи зі студентами інших факультетів. Аналізуючи навчальні плани філологічних спеціальностей педагогічного університету та практику позааудиторної діяльності студентів-філологів, науковець визначає такі критерії добору видів мистецтва для естетичного виховання майбутніх вчителів-філологів:

- образно-діалогічний потенціал виду мистецтва;
- сугестивні можливості виду мистецтва в сприйманні навчального знання;
- аксіологічний статус виду мистецтва в системі професійної діяльності вчителя-філолога;
- градації естетичних можливостей виду мистецтва в культурному житті студента;
- синтетичність виду мистецтва, його універсальність як засобу духовного впливу [10, с. 13].

Зважаючи на дані критерії, можна зробити висновок, що синтетичним видам мистецтва відводиться провідна роль, адже аксіологічний статус даних мистецтв в діяльності вчителя будь-якої спеціалізації неможливо поставити під сумнів. Вважаємо за необхідне також зазначити, що професія вчителя, зокрема його педагогічна майстерність, має дуже багато спільного з синтетичним мистецтвом, саме тому проблемі педагогічної майстерності як мистецької дії в театрі, спільному й відмінному в театральному й педагогічному мистецтві, присвячено багато досліджень [7].

Синтетичні (видовищні) мистецтва, до яких належать театр, кіно, телебачення, естрада, мистецтво танцю (хореографії), цирк, фігурне катання (синтез спорту та мистецтва) продовжують завойовувати мистецький простір на сучасному етапі. Досить часто учні перед вивченням літературного твору вже бачили його екранізації, наприклад, всім відомий мюзикл "Нотр-Дам де Парі", фільми "Доктор Живаго", "Великі сподівання", нещодавно поставлені екранізації роману "Анна Кареніна". Те ж саме стосується й поетичних творів, багато з яких представлені синтетичним мистецтвом відеопоезії, відео кліпами, піснями або художнім читанням (різновидом мистецтва естради). Також це стосується й мистецтва танцю (хореографії), яке зараз дуже популярне (згадаємо безліч танцювальних проєктів, льодових вистав та показових номерів на льоду). Серед найпопулярніших балетних вистав та льодових постановок можна знайти такі, які поставлені за мотивами літературних творів, що є обов'язковими або рекомендованими для вивчення у школі, зокрема "Ромео і Джульєта", "Дон Кіхот", "Сон у літню ніч", "Лускунчик", "Спартак", "Спляча красуня", "Кармен", "Аліса в Країні Див".

Також слід зазначити, що популярність синтетичних (видовищних) видів мистецтва пояснюється тим, що шоу, як самостійне соціальне явище займає зараз важливе місце в житті та функціонуванні суспільства. Отже, якщо вчитель-філолог орієнтується в сучасному мистецькому просторі та може надати допомогу учням у їхній самостійній, художньо-творчій діяльності (навіть якщо це полягає лише у висловлюванні власної думки з приводу їхніх творчих ідей) – його авторитет суттєво підвищується, він стане ближчим і зрозумілішим своїм вихованцям. Адже не секрет, що багато учнів обізнані в тенденціях сучасного мистецтва та шоу-бізнесу набагато більше ніж вчителі (сучасна естрада, мистецтво танцю, мюзиклу і т. д.). Водночас ці знання є стихійними (без урахування та усвідомлення мистецько-культурного досвіду попередніх поколінь).

Таким чином, вчителі гуманітарних спеціальностей, зокрема вчителі-філологи, фундаментальна підготовка яких безпосередньо лежить в площині естетики й мистецтва (адже художня література – це мистецтво слова), повинні орієнтуватись в сучасному мистецькому просторі та вміти використовувати синтетичні види мистецтва у професійній діяльності з метою мотивації учнів, виховання естетичного смаку, розвитку творчих здібностей та критичного мислення.

Критичний підхід до сучасних синтетичних видів мистецтва є особливо актуальним, адже, як справедливо зазначає М. Моклиця, сучасний митець "сміливо полишає межі вузької спеціалізації і шукає відкриття на перетинах різнорідних явищ". Володіючи арсеналом усіх надбань людства, він "може одразу зробити кожен твір доступним для сприйняття величезної кількості людей, він, як ніколи, усвідомлює свої необмежені можливості, право рухатись у будь-якому напрямку, без жодних заборон, водночас він розуміє екзистенційну обмеженість власних можливостей, усвідомлює свою приреченість на вторинність, на еkleктику й підробку" [8, с. 75]. Саме тому, звертаючи увагу на синтетичні

види мистецтва, вчитель має пам'ятати, що суб'єктивізація й індивідуалізація культури далеко не завжди є позитивними. Часто це обертається войовничим егоїзмом, уседозволеністю, моральною розбещеністю.

Синтетичні види мистецтва характеризуються тим, що вони не просто використовують виразні засоби інших мистецтв, але й трансформують їх, створюючи новий художній сплав (художню мову), що сприяє народженню специфічної художньої образності, яка здатна забезпечити гнучкість у художньо-просвітницькій діяльності [4]. Проте, вважаємо за необхідне зазначити, що досить часто науковці акцентують увагу на виді мистецтва як засобі досягнення мети, наприклад, дидактичної [1]. Ця тенденція просліджується також у термінології. Так, мистецтва екранного синтезу (кіно, телебачення, відео) в науковій літературі вживаються більше під назвою "аудіовізуальні". Що ж стосується звернення уваги до процесу творчості, тобто способу втілення художнього образу у тому чи іншому творі синтетичного виду мистецтва, то ця проблема не є достатньо вивченою, хоча її наукове та практичне значення є незаперечними. Це пояснюється тим, що розгляд мистецтва, особливо синтетичних його видів, саме з такої позиції є, на нашу думку, головною умовою підвищення людської діяльності до рівня творчості, що і є вищим рівнем прояву естетичної культури особистості (її діяльнісний компонент).

У даному контексті хотілося б звернути особливу увагу на такий синтетичний вид мистецтва як мистецтво естради, яке в наш час є одним із найрозповсюдженіших та має свою специфіку, різноманітність форм, родову та жанрову структуру, принципи внутрішнього та зовнішнього оформлення, відкрите спілкування з аудиторією. Синтез мистецтв на естраді обґрунтовує широку популярність концертних форм з усталеними традиціями та новими рішеннями, які вражають своєю яскравістю, оригінальністю та художніми засобами. Особливо слід звернути увагу на дві особливості естради, які привертають увагу в контексті нашого дослідження. По-перше, це її лаконізм. Це поняття розповсюджується буквально на всі сторони естрадного мистецтва – авторський твір, акторські засоби його втілення, компоненти зовнішнього оформлення, умови демонстрації. Отже, всі твори, що виконуються на естраді, характеризуються, окрім яскраво вираженої позиції автора, стислістю, і, разом з тим, сконцентрованістю, завершеністю змісту. Саме тому режисер у даному випадку, вирішуючи свої творчі завдання і намагаючись посилити вплив на глядача, мобілізує виразні засоби інших мистецтв: архітектури, скульптури, живопису, музики і танцю, дійову силу слова, широту літератури, багатоплановість кіно, вводячи їх не механічно, а відповідно до загального задуму. Всі ці елементи, у поєднанні з основою дійства – живою, діючою людиною, перестають бути додатками, об'єднуються, сплавляються, синтезуються [5].

Отже, якщо розглядати мистецтво естради з позиції режисури, тобто творчості, то стає зрозумілою актуальність її застосування у професійній діяльності вчителів-філологів з метою розвитку творчих здібностей учнів у процесі роботи над творчими проектами, зокрема це стосується літературних вечорів (художнє читання є різновидом мистецтва естради), концертів та тематичних виховних заходів.

Висновки

Таким чином, науковий інтерес до застосування синтетичних видів мистецтва у педагогічній діяльності вчителя-філолога пояснюється тим, що вони являють собою утворення якісно нового художнього явища, яке не зводиться до суми його складових компонентів, в основі якого лежить діяльність режисера та сценариста. Це означає, що мистецтво слова у даному випадку грає провідну роль, пропонуючи концепцію, сценарій, ідею, яку за допомогою синтезу мистецтв і намагаються втілити всі учасники творчого процесу. Саме ця особливість синтетичних видів мистецтва повністю відповідає напряму інтеграції в системі літературної освіти школярів, що передбачає формування комплексного підходу до вивчення явищ і процесів, розвиток системного мислення учня-читача, який здатний толерантно увійти у світ вітчизняного і світового мистецтва, відчутти та пережити естетичну насолоду, достойно оцінити художню вартість творів, щоб збагатити своє духовно-естетичне Я.

Використані джерела

1. Волошинова Л. В. Аудіовізуальні мистецтва в системі професійної мовної підготовки майбутнього фахівця у сфері міжнародних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 " Теорія і методика професійної освіти " / Л. В. Волошинова. – К., 2004. – 20 с.
2. Дем'янчук О. Н. Методика художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи : навч. – метод. посібник / О. Н. Дем'янчук. – К., 1996. – 56 с.
3. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія / С. О. Жила. – Чернігів : РВК "Деснянська правда", 2004. – 360 с.
4. Зись А. Я. Теоретические предпосылки синтеза искусств / А. Я. Зись // Взаимодействие и синтез искусств. – Л. : Наука, 1978. – 270 с.
5. Клитин С. С. Эстрада : Проблемы теории, истории и методики : учебное пособие / С. С. Клитин. – Л. : Искусство, 1987. – 192 с.

6. Лещенко М. П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матеріалі Великобританії, Канади, США) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 / М. П. Лещенко. – К., 1996. – 282 с.
7. Лимаренко Л. І. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів художньої культури (на прикладі вивчення циклу театральних дисциплін) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти " / Л. І. Лимаренко. – К., 2004. – 20 с.
8. Моклиця М. Від синкретизму до сецесії: філософські аспекти синтезу мистецтв / М. Моклиця // Волинь філологічна : текст і контекст. Явище синтезу мистецтв в українській літературі : зб. наук. пр. – Вип. 5. – С. 70–75.
9. Столяров В. И. Спорт и искусство: сходство, различие, пути интеграции / В. И. Столяров // Спорт, духовные ценности, культура. – М. : Гуманитарный центр "СпАрт" РГАФК, 1997. – 209 с.
10. Швирка В. М. Естетичне виховання майбутнього вчителя-філолога засобами мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / В. М. Швирка. – Луганськ, 2003. – 20 с.
11. Шевнюк О. Л. Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі: дис... д-ра пед.наук : 13.00.04 / О. Л. Шевнюк. – К., 2004. – 555 с.
12. Щолокова О. П. Система професійної підготовки студентів педагогічних вузів до художньо-естетичної освіти школярів : дис. д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04 / О. П. Щолокова. – К., 1996. – 394 с.
13. Яромчук В. В. Культурологічні, естетичні, психічні засади синтезу мистецтв у контексті мульти-медіа технологій / В. В. Яромчук // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету, Том II : Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – Вип. 16. – 2010. – С. 91 – 97.
14. Шуляр В. І. Сучасний урок літератури : технологічні моделі : навчальний посібник / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 136 с.

Bychek O.

**THE SYNTHETIC FORMS
OF ART IN TRAINING FUTURE TEACHERS OF PHILOLOGY
TO THE PROFESSIONAL ACTIVITY**

The article is devoted to the problem of all-embracing art forms in the system of preparation future teachers of languages and literature.

On the basis of the analysis of scientific and methodical works it is proved that all-embracing art forms play important role in cultural life nowadays and inclusion them in the process of studying languages and literature results in students` development of aesthetic culture and creative way of thinking.

Key words: *total work of art, synthesis of the arts, all-embracing art forms.*

Стаття надійшла до редакції 04.06.13